

ВІДГУК

офіційного опонента Іваненко Аліни Сергіївни на дисертаційне дослідження Семенцової Оксани Миколаївни «Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Реформування освіти в Україні полягає, передусім, у створенні сприятливих педагогічних умов для цілісного гармонійного розвитку особистості, тобто рівномірного інтелектуального, фізичного, духовного та мовленнєвого зростання дитини на основі її потенційних здібностей та інтересів. Реалізація завдань з удосконалення якості мовленнєвої компетенції дитини неможлива без роботи з формування і розвитку у неї комунікативних навичок. У період дошкільного дитинства саме мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває під час онтогенезу, та універсальною умовою розвитку її особистості. У процесі спілкування вона пізнає навколишній світ у всій його різноманітності, формує свій образ Я, засвоює культурні цінності і виступає при цьому активним суб'єктом взаємодії. Значні труднощі при цьому виникають у дітей із легкими формами психічного недорозвинення, а саме – із ЗПР, оскільки особливості їхнього психічного розвитку значно ускладнюють процес комунікації із довкіллям і оточуючими людьми.

На основі аналізу літературних джерел з проблеми формування у дітей з ЗПР засобів мовленнєвого спілкування, авторка дисертації справедливо зазначає, що широка її вивченість у дослідженнях учених української та зарубіжної психології свідчить про її значущість, проте, теоретичні і

прикладні аспекти психологічної корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку у спілкуванні з однолітками потребують подальшого вивчення. На сьогодні ще існують суперечності між значущістю означеної проблеми та недостатнім науково-методичним забезпеченням її комплексного розв'язання. Дисертантка здійснила продуктивну спробу вирішення цього питання на засадах використання системного підходу до досліджуваного феномену.

Задум автора дисертації досить чітко проявляється у всіх компонентах її наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад дослідження. Звертає на себе увагу структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження.

Новизна наукових результатів теоретично та емпірично обґрунтована, зокрема критичний огляд літератури та аналіз отриманих експериментальних даних дають підстави довести недостатню вивченість обраної проблеми та розкрити зміст запропонованих автором доповнень і нововведень, зокрема новими даними про особливості комунікативного акту дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у спілкуванні з однолітками, які розвиваються нормотипово, розробкою функціональної моделі спілкування з використанням SADT-методології та IDEF0-стандарту, яка надає можливість оцінити внутрішні взаємозв'язки між операціями і діями в окремих комунікативних актах, обґрунтуванням системи роботи практичного психолога з організації корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах ЗДО.

Відзначаючи змістовне значення важливості одержаних результатів для теорії і практики спеціальної психології, слід зазначити, що одержані в дослідженні Семенцової О. М. дані надають практичну можливість дослідити особливості комунікативної діяльності та визначити домінуючу

форму спілкування дошкільників із ЗПР. Психологічна система корекції комунікативної діяльності означеної категорії дітей розрахована на організацію взаємодії дітей з дорослими та однолітками на індивідуальному та груповому рівнях шляхом підвищення мотивації до комунікативної та пізнавальної діяльності дітей, формування вмій і навичок мовленнєвої діяльності і може використовуватися практичними психологами в умовах ЗДО в спеціалізованих групах для дітей із ЗПР, у групах із інклюзивною формою навчання або групах загального розвитку.

Методи, що були використані для розв'язання визначених завдань дослідження, дають підставу для висновку про ретельність підготовки і проведення теоретичних узагальнень та експериментальної роботи. Результати дослідження пройшли відповідну апробацію і впровадження й відображені у 23 публікаціях, з яких: 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях, 2 – у колективних монографіях та 15 – у матеріалах наукових конференцій.

Дисертація складається з трьох розділів, у яких представлено змістові характеристики питань з теорії і практики проблеми психологічної корекції комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР.

У першому розділі «Теоретичні засади комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР» представлено аналіз стану вивчення проблеми у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

З'ясовано, що старший дошкільний вік є сприятливим для формування і розвитку комунікативної діяльності у дітей. У межах діяльнісного підходу визначено структурні компоненти комунікативної діяльності, форми спілкування, якими опановує дитина при нормальному розвитку. Особливу увагу авторка звертає на уточнення сутності ключових понять щодо предмета дослідження, це: «комунікативна діяльність» та «спілкування», і вказує на синонімічність цих дефініцій. Дисертанткою визначено характерні

особливості мовленнєвого розвитку дітей із ЗПР, які впливають на формування у них комунікативної діяльності.

Слід зазначити, що саме у першому розділі найбільшою мірою окреслюються концептуальні засади проведеного дисертаційного дослідження.

У другому розділі «Експериментальне дослідження особливостей комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР з однолітками та характеристика напрямів корекції» обґрунтовано методикау та наведено результати констатувального етапу експерименту, зроблено кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Заслуговує на увагу презентація функціональної моделі процесу спілкування на основі SADT-методології та IDEF0-стандарту, яка має трирівневу ієрархічну структуру: діаграму процесу спілкування, діаграму комунікативного акту та діаграму ініціювання дії. Запропонована модель дозволила наочно представити комунікативний акт і визначити внутрішні взаємозв'язки між окремими операціями та діями цього процесу.

Важливим, з точки зору спеціальної психології, аспектом у дисертаційному дослідженні є те, що авторкою визначено критерії експериментального дослідження особливостей комунікативного акту дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у спілкуванні з однолітками, а саме: об'єкт уваги в перші хвилини взаємодії; рівень комфортності під час взаємодії; характер активності по відношенню до суб'єкту спілкування; мовленнєва активність; мовленнєві висловлювання дітей; тривалість спілкування; кількість відволікань. Отримані результати констатувального експерименту дозволили дисертантці аргументовано виявити у дітей із ЗПР порушення окремих операцій комунікативного акту, які пов'язані з недостатнім досвідом та рівнем володіння ними засобами спілкування, недорозвиненням емоційної сфери та визначити у них домінуючу форму спілкування – ситуативно-ділову. Ґрунтовний порівняльний аналіз здобутих результатів

має, на нашу думку, наукове значення та новизну, значно поповнює знання спеціальної психології щодо особливостей мовленнєвих засобів спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР.

У третьому розділі «Система роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР з однолітками» висвітлюється зміст і структура авторської експериментальної програми психокорекції, подано аналіз результатів формувального етапу експерименту.

Особливо важливим доробком, на нашу думку, є розроблені Семенцовою О. М. напрямки (це: поширення репертуару засобів спілкування та розвиток комунікативних навичок; розвиток здатності усвідомлювати себе та сприймати однолітків як суб'єктів спілкування; формування емоційно-позитивного сприйняття однолітків; формування потреби в діловому, особистісному, пізнавальному спілкуванні; формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в ігровій формі соціальних стосунків, вдосконалення навичок культури спілкування) та етапи корекційної допомоги дітям із ЗПР (підготовчий, діагностичний, корекційний, підсумковий). Зауважимо, що саме така системна виваженість виявилася досить обґрунтованою. Нам імponує те, що основною стратегією системи роботи практичного є програма психологічної корекції для дітей із ЗПР. Значний інтерес становлять програми підвищення комунікативної компетентності вихователів та батьків.

Весь хід та результати формувального експерименту переконливо довели, що вирішення проблем, пов'язаних з формуванням навички спілкування дітей із ЗПР з однолітками потребує комплексного підходу із залученням всіх учасників освітнього процесу (діти, батьки, вихователі). Схвальним є те, що за результатами формувального етапу дослідження застосування саме такого підходу дозволило дітям із ЗПР досягнути

нормативно-вікової (позаситуативно-ділової) форми спілкування з однолітками.

Адекватний підбір методів дослідження забезпечив надійність результатів, які підтверджуються застосуванням математичної обробки, якісного та кількісного аналізу отриманих у ході дослідження емпіричних даних. Розроблена авторкою система роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку пройшла успішну апробацію у закладах дошкільної освіти, про що свідчать чотири акти про впровадження її в практику роботи.

Дисертаційним дослідженням вирішуються всі поставлені завдання, що знаходить вичерпний відбиток у висновках дисертації. Загальні висновки роботи є аргументованими і вірогідними, що забезпечено аналізом та узагальненням науково-практичних здобутків, єдністю теоретичного та експериментального дослідження.

Список використаних джерел (261 найменування) свідчить про ерудицію дисертантки, яка в достатній мірі володіє теоретичними аспектами досліджуваної проблеми.

Аналіз дисертаційного дослідження та автореферату дає підстави стверджувати про наукову завершеність, самостійність та комплексність рецензованої роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Семенцової Оксани Миколаївни, водночас можна висловити такі пропозиції та зауваження, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності й завершеності:

1. У параграфі 1.1. першого розділу, порівнюючи форми спілкування дитини з однолітками та дорослими, дисертантка вийшла за проблемні межі предмету дослідження, охопивши певною мірою усі вікові періоди дошкільного дитинства.
2. Вважаємо за недоцільне спеціально розглядати особливості психічного розвитку дітей із ЗПР у окремому параграфі 1.2, оскільки

вони достатньо охарактеризовані у багатьох дисертаційних роботах та науково-методичних виданнях.

3. Констатувальна частина дисертаційного дослідження містить вичерпну інформацію щодо діагностики стану сформованості основних компонентів комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку. Водночас залишається недостатньо розкритою технологія процесу співставлення та узагальнення результатів експерименту за визначеними авторкою параметрами. Окрім того, роботу збагатили б дослідження стану сформованості основних компонентів комунікативної діяльності не тільки у вихованців спеціалізованих груп закладів дошкільної освіти, а й у дітей із ЗПР, які є вихованцями інклюзивних груп.
4. На наш погляд, було б доцільним, як би авторкою було поширено географію впровадження результатів дисертаційного дослідження.
5. Вважаємо, що зміст та процесуальні аспекти програм соціально-психологічних тренінгів для батьків і вихователів як складових системи роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР, презентовані у третьому розділі дисертаційного дослідження (с. 117-125 та с. 136-141), варто було б подати стисліше за рахунок розміщення у додатках зразків тренінгових вправ, оскільки перевантаження розділу ускладнює сприймання загального контенту психокорекційної роботи. Окрім того, нам не вистачило підтвердження ефективності відповідної роботи й презентації достовірних та аргументованих емпіричних даних щодо підвищення рівня комунікативної компетентності батьків і вихователів.

Слід зазначити, що висловлені пропозиції і зауваження не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Семенцової Оксани Миколаївни «Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР» є самостійним, структурно завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми. За рівнем наукової новизни, одержаних результатів та їх практичною цінністю дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою КМУ від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ №656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), а її автор Семенцова Оксана Миколаївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри психології та

спеціальної психології державного

вищого навчального закладу

«Донбаський державний

педагогічний університет»

Іваненко А. С.

Власноручний підпис А. С. Іваненко засвідчую.

Начальник відділу кадрів

Державного вищого навчального

закладу «Донбаський державний

педагогічний університет»

Сіліц Є.С.